

زاهدان در دنیا اگرچه بخندند ولی قلبشان می‌گیرد / فرق بین زاهد و راهب

امام علی(ع) می‌فرماید: زاهدان در دنیا اگرچه بخندند قلبشان می‌گیرد و اگرچه فرحناک باشند اندوهشان شدید است و اگرچه با مواهبشان مورد غبطه واقع شوند بغض و ناراحتیشان نسبت به خویش فراوان است.

امام علی(ع) می‌فرماید: زاهدان در دنیا اگرچه بخندند قلبشان می‌گیرد و اگرچه فرحناک باشند اندوهشان شدید است و اگرچه با مواهبشان مورد غبطه واقع شوند بغض و ناراحتیشان نسبت به خویش فراوان است.

امام علی(ع) در خطبه یکصد و سیزدهم نهج البلاغه می‌فرماید: شما را از دنیا بر حذر می‌دارم! زیرا منزلی است که هر لحظه باید آماده کوچ بود و جایگاه اقامت نیست. خویش را با مکر و غرور زینت کرده و با زیورش فریب داده است، خانه ای است که در نظر مالک اصلی اش بی ارزش است، حلالش را با حرامش و خیرش را با شرش، زندگی‌اش را با مرگش، شیرینی اش را با تلخی اش، به هم آمیخته، به همین دلیل خداوند آنرا مخصوص اولیاء خویش قرار نداده و از اعطای آن به دشمنانش مضایقه نکرده است. نیکی‌هایش کم و شر و بدیهایش آماده، جمع اش رو به فنا می‌رود، حکومتش رو به نیستی می‌گراید و آبادیش ویران می‌شود، چه ارزشی دارد سرائی که همچون عمارت‌های فرسوده فرو می‌ریزد و چه خوشی می‌تواند داشته باشد عمری که همچون زاد و توشه پایان می‌گیرد؟! و چه لذت و خوبی دارد این زندگی که همچون ایام سفر به آخر می‌رسد؟! واجبات خداوند را جزو خواسته‌های خویش بدانید و از او بخواهید که در ادای حقش و آنچه از شما خواسته است یاریتان کند! پیش از آنکه شما را به سوی مرک فرا خوانند دعوت مرک را به گوشه‌های خویش برسانید. زاهدان در دنیا اگر چه بخندند قلبشان می‌گیرد و اگرچه فرحناک باشند، اندوهشان شدید است و اگرچه با مواهبشان مورد غبطه واقع شوند بغض و ناراحتیشان نسبت به خویش فراوان است.

یاد مرگ از قلبهایتان پنهان شده و آمال و آرزوهای دروغین در وجودتان حاضر گشته، نفوذ دنیا بر شما بیش از آخرت است و متاع زودرس دنیا شما را از یاد متاع جاودانی آخرت بیرون برده است، شما همه از نظر دین خدا برادر(و برابرید) چیزی جز زشتی درون و سوء نیت شما را از هم پراکنده نکرده، نه به یکدیگر کمک می‌کنید و نه همدیگر را نصیحت، نه ب هم بذل و بخششی دارید و نه به یکدیگر مهر و محبت می‌ورزید، شمارا چه شده؟! که با رسیدن به مقدار کمی از دنیا فرحناک و بانشاط می‌شوید، ولی از دست رفتن و محرومیت فراوان آخرت شما را محزون نمی‌کند؟! و هرگاه متاع ناچیزی از دنیا را از دست بدهید شما را مضطرب و پریشان می‌کند تا آنجا که آثار آن در چهره‌هایتان آشکار و در برابر آنچه از دست داده اید کم صبری می‌کنید گویا اینجا سرای اقامت همیشگی شماست؟! و گویا وسایل آن برای شما همیشه جاوید است؟! آن چنان این مطلب آشکار است که همه عیب یکدیگر را می‌دانید و اگر بر زبان نمی‌آورید، به خاطر آن است که می‌ترسید همان عیب را درباره شما بازگو کنند، گویا دست به دست یکدیگر داده اید که آخرت را ترک گوئید و نسبت به دنیا عشق ورزید، دینتان لقلقه زبانتان شده، (با این زبان بازی) به کسی می‌مانید که از کارش فراغت یافته و رضایت مولای خویش را فراهم آورده است.

زهد چیست و زاهد کیست؟

در مورد دیدگاه‌های امام علی در مورد دنیا و همین‌طور نگاه مردم به دنیا و ... در بحث‌های قبلی صحبت شده بود. در این مجال در مورد این جملات امام بحثی را ارائه خواهیم داد که امام فرمود: زاهدان در دنیا اگر چه بخندند قلبشان می‌گیرد و اگرچه فرحناک باشند، اندوهشان شدید است و اگرچه با مواهبشان مورد غبطه واقع شوند بغض و ناراحتیشان نسبت به خویش فراوان است. امام علی(ع) می‌فرماید: "الزَّاهِدُ فِي الدُّنْيَا مَنْ لَمْ يَغْلِبِ الْحَرَامُ صَبْرَهُ، وَلَمْ يَشْغَلِ الْحَلَالُ شُكْرَهُ" زاهد در دنیا کسی است که حرام بر صبرش غلبه نکند، و حلال از شکرش باز ندارد."

زهد که یکی از فضایل اخلاقی است و مورد تشویق و ترغیب روایات اهل بیت(ع) است این است که انسان با این که طبعاً به چیزی میل و رغبت دارد به خاطر داشتن فکر و هدف بالاتر، از آن چیز صرف نظر کند و در فکر تأمین هدف بالاتر باشد، یعنی انسان در عین این که قدرت و امکان آن را دارد که لباس خوب بپوشد و غذای لذیذ بخورد و در مسکن عالی بنشیند و بر مرکب گران قیمت سوار شود، اما برای این که مسؤولیت خود را بهتر انجام بدهد و با مردم مستمند و دردمند همدردی و همرنگی داشته باشد و خشنودی پروردگار را به این وسیله جلب کند، از همه اینها صرف نظر کند و امکانات خود را در راه رفاه مستمندان و تأمین زندگی محتاجان صرف نماید و خود با زندگی ساده بسازد و از تنعم و تجمل و لذت‌گرایی پرهیز کند.

پایه‌های زهد

زهد که این همه مورد تشویق احادیث اسلامی است و یکی از فضایل مهم انسانی است بر دو پایه استوار است:

1- کیفیت روحی، یعنی با این که به چیزی طبعاً میل دارد و مورد علاقه قلبی اوست و فراهم کردن آن نیز برای او ممکن است، ولی به خاطر تأمین هدف بالاتر که هدف الهی و معنوی است، توجه خود را از آن چیز برمی‌دارد و به جانب آن هدف والا توجه می‌کند.

2- در زندگی عملی خود، ساده زیستی و قناعت را پیشه خود می سازد و از تنعم و تجمل و لذت گرایی پرهیز می نماید.

تفاوت زاهد با راهب

تفاوت زهد در اسلام که مورد تشویق است و رهبانیت که مذموم است، این است که رهبانیت یعنی بریدن از مردم و رو آوردن به گوشه گیری به خاطر این که دنیا و آخرت (از نظر راهب) سازگاری ندارند. ولی زهد در اسلام، این است که انسان نه تنها به مسائل اجتماعی و اقتصادی و سیاسی که مسائل زندگی انسانهاست پشت نمی کند، بلکه دخالت در آنها را لازم می داند، اما به واسطه فکر و هدف مهمتر و والاتر، از آن چه مورد رغبت و موجب لذت اوست، چشم می پوشد و برای خود زندگی ساده و بی تکلف را انتخاب می کند تا این که بهتر از عهده مسئولیت و تعهد در مسائل اجتماعی و سیاسی و اقتصادی برآید و در نتیجه فرق بین زاهد و راهب با اینکه هر دو از تنعم و لذت گرایی می گریزند، این است که راهب از تعهد و مسئولیت اجتماعی نیز می گریزد و به صومعه و دامن کوه پناه می برد و از مردم می برد ولی زاهد به مردم روی می آورد و جامعه و ملاکهای آن و تعهد اجتماعی را محترم می شمارد و تجمل و لذت گرایی را ترک می کند و خدمت به مردم و انجام مسئولیت خود را عبادت می داند. زاهد در حقیقت بر خود تنگ می گیرد تا دیگران را برای جلب خشنودی خدا به آسایش برساند؛ زیرا قلب حساس و دل دردآشنای او همیشه در فکر دردمندان و محتاجان است و شادمانی او در این است که خاری را از سر راهی بردارد و دست بر سر یتیمی بکشد و بازوی ناتوانی را بگیرد و دل شکسته ای را شاد کند.

یکی از ثمرات زهد، ایثار است، ایثار یعنی دیگران را بر خود مقدم داشتن و خود را برای آسایش دیگران به رنج افکندن. زاهد از آن جهت ساده و بی تکلف و در کمال قناعت زندگی می کند و بر خود تنگ می گیرد که دیگران را به آسایش برساند. ایثار از پرشکوه ترین مظاهر و جلال انسانیت است و تنها انسانهای بسیار بزرگ به این قله شامخ صعود می کنند.

زهد که در فارسی از آن به ساده زیستی تعبیر می کنیم، چنان که گفتیم به این معناست که انسان از چیزی که مورد رغبت و میل اوست (خانه خوب، غذای خوب، و ...) به خاطر هدف الهی و معنوی صرف نظر کند و به زندگی ساده قناعت نماید و از تجمل و لذت گرایی پرهیز کند و با مستمندان و محرومان در وضع زندگی همدردی و همراهی نماید. این معنا مرتبه بالایی از کمال انسان و برای افراد کامل لذت بخش است و دارای فضیلت و آثار زیادی است.

زهد واقعی

قال امام علي(ع) الزهد كله بين كلمتين من القرآن: قال الله سبحانه: «لكيلا تاسوا علي مافاتكم ولا تفرحوا بما آتاكم» امام علي(ع) فرمود: زهد بین دو کلمه از قرآن است که خدای سبحان فرمود: «تا بر آنچه از دست شما رفته حسرت نخورید و به آنچه به شما رسیده شادمان مباشید» کسی که برگزیده افسوس نخورد، و به آینده شادمان نباشد، همه جوانب زهد را رعایت کرده است. (نهج البلاغه، حکمت 439) پیغمبر(ص) هم صریحاً فرموده اند: «لا رهبانية في الاسلام» در اسلام رهبانیت، یعنی کناره گیری از زندگی برای رسیدن به آخرت اصلاً وجود ندارد، حتی فرموده اند: «رهبانیت و سیاحت امت من جهاد است». گذشته از این، اسلام صریحاً به آن چیزهایی که مکاتب دیگر آنرا (دنیا) می نامند توصیه کرده و آنها را جزء عبادات دانسته است. از نظر اسلام تجارت یا زراعت می تواند مال دنیا باشد و هم می تواند مال آخرت باشد. یعنی بستگی دارد به هدف ما که اگر کار و کسب می کنیم، از راه مشروع آن وارد شویم و یا اگر تجارت می کنیم نخواهیم ربا بخوریم، نخواهیم معامله مان غری باشد، نخواهیم بی انصافی کنیم، بلکه تجارت بکنیم در جهت تولید ثروت تا خودمان را از ذلت و تکدی نجات دهیم و همچنین به جامعه خودمان خدمت کنیم و برای اینکه قدرت اقتصادی جامعه را افزایش دهیم. از نظر اسلام این اعمال، عبادت است، و هر فعالیت دنیوی دیگر نیز اگر چنین باشد، عبادت است. بنابراین در اسلام اینها نه تنها از قلمرو آخرت بیرون نیستند، بلکه تمام اینها برای انسانی که هدفهای اسلامی را می شناسد و دنبال هدفهای اسلامی می رود، داخل در حوزه عبادت است. در مقابل این امور، آنچه که مکاتب دیگر آنها را (عبادت محض) می دانند، از نظر اسلام جزء زندگی دنیا نیز می باشد، یعنی نماز و روزه نه تنها به درد آخرت می خورد، بلکه به کار دنیا هم می آید و همچنان که تجارت و زراعت می تواند به آخرت تعلق داشته باشد، عبادت هم برای زندگی دنیا مفید است.